
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 631.15/16.:631.16

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАКТИКИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

*БАРДАШ С.В. – д.е.н., доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет*

Постановка проблеми. Досліджено підходи до визначення принципів внутрішнього контролю, а також визначено їх склад та зміст за стадіями організації та здійснення внутрішнього контролю.

Важливе значення в процесі контролю господарських систем мають принципи, обов'язкове дотримання яких впливає на досягнення мети та розв'язання завдань, сформульованих суб'єктом управління або суб'єктом контролю. Визначення принципів як базових правил наукового пізнання та суцільне і повне їх дотримання дозволяє при проведенні експерименту перевірити життєвість тієї або іншої наукової гіпотези. Принципи є також важливими при реалізації надбань теорії у практичній діяльності, зокрема в соціально-економічному житті суспільства. Проте, як слушно зазначив Я.В. Соколов, «один раз встановлені, й може бути, не досить вдалі принципи практично дуже важко змінити» [7, с. 391].

Стан вивчення проблеми. Важливість дослідження принципів економічного (господарського) контролю доводить той факт, що кожний науковець, який комплексно досліджував теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти контролю, висловлював своє судження щодо видів та змісту принципів контролю [1, 2, 3 5, 6, 8]. Разом з тим, слід визнати, що переважна більшість принципів є застарілими, їх тлумачення не розкриває поліморфної сутності контролю, а також не сприяє трансформації системи державного контролю, скоординованому розвитку державного та внутрішнього контролю у сфері господарювання. Зазначені недоліки також гальмують формування концепції побудови системи превентивного економічного контролю господарських систем усіх рівнів.

Завдання і методика досліджень. Варто визнати, що визначення принципів контролю є достатньо складною розумовою діяльністю, яку можна провести лише за умов комплексності дослідження контролю як поліморфного явища. Мабуть, саме тому у монографії [4], розглядаючи питання вдосконалення внутрішнього контролю, проведення ревізії та інвентаризації, думка автора викладена без детального аналізу поглядів науковців. Приблизно аналогічного результату досягнуто й в монографії [5], автором якої проведений огляд робіт з питань виділення принципів контролю, проте власна позиція залишилася не сформульованою, що не завадило автору викласти нові організаційно-методологічні підходи до контролю в умовах диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання.

Результати досліджень. Сучасна концепція побудови системи превентивного економічного контролю потребує уточнення та класифікації принципів функціонування такої системи, проте вона не виключає загальновідомих принципів, визначених науковцями, важливість і необхідність яких не зникає.

Аналіз наукових робіт, а також результати попередніх власних досліджень дозволили сформулювати загальний перелік принципів контролю як виду практичної діяльності. До таких принципів відноситимуться принципи процесного підходу з використанням інформаційних технологій, концептуальності контролю [2], паритетності суб'єктів контролю, емерджентності [8], а також низка уточнених та у перше сформульованих принципів, зокрема:

- *незалежності суб'єкта контролю*, який полягає у правовій, організаційній та матеріально-фінансовій самостійності, а також вільному виборі об'єкта контролю, форми контрольного заходу, прийомів контролю;

- *розподілу контрольних повноважень*, який передбачає розмежування функцій ініціювання та виконання контролю між суб'єктами з метою неприпустимості дублювання повноважень щодо здійснення контрольних заходів;

- *компаративності*, який розкриває сутність механізму контролю і передбачає порівняння двох і більше параметрів об'єкта контролю, що відповідно мають нормативне та фактичне значення;

- *достовірності результатів контролю*, дотримання якого забезпечує їх адекватність реальним ресурсам, процесам і результатам діяльності господарських систем/господарської системи, які віддзеркалюють результати контролю;

- *об'єктивності*, який означає, що в основу діяльності суб'єкта контролю має бути покладено вивчення реальних фактів та неупереджені дії (поведінка) у межах планування, здійснення та оцінки результатів контролю;

- *зворотного зв'язку*, який полягає у обов'язковості доведення будь-якої інформації, що має відношення до об'єкта контролю, до суб'єкта, що ініціював контрольних захід;

- *повноти охоплення господарської системи контролем*, який досягається завдяки суцільному стеженню або вибірковій (репрезентативній) перевірці всієї системи або її елементів;

- *релевантності норм господарювання*, що передбачає відповідність цільових орієнтирів та обмежуючих параметрів функціонування господарської системи або її елементів вимогам її сталого економічного розвитку;

- *синергізму системи контролю*, що передбачає можливість підвищення ефективності діяльності суб'єктів контролю завдяки їх злагодженій взаємодії один з одним та контрольних заходів, що ними здійснюються;

- *перманентності трансформування системи контролю*, який передбачає необхідність безперервної видозміни форм контролю та норм контролю з метою адаптації до вимог господарського середовища та системи державного управління/управління учасника відносин у сфері господарювання;

- *самодостатності системи контролю*, що передбачає наявність такого складу системи суб'єктів контролю, стандартів контролю та норм господарювання, який забезпечує ефективність її функціонування й розвитку;

- *відповідальності*, який передбачає відповідальність суб'єктів контролю за конкретні контрольні дії та результат (для суб'єктів державного контролю за шкоду, заподіяну господарській системі внаслідок порушення вимог законодавства);

- *функціональності*, дотримання якого забезпечує ефективність функціонування системи контролю;
- *гласності*, дотримання якого забезпечує доступність широкої громадськості до інформації про результати контрольних заходів, а в окремих випадках і інформації про поточну інформації контрольних заходів;
- *своєчасності контрольних дій*, дотримання якого відповідає запитам оперативного управління об'єктом контролю, а діяльність суб'єкта контролю робить контрольний захід доречним та актуальним;
- *оптимальності контрольних дій*, сутність якого полягає в адекватному та доцільному обранні форм, методів та прийомів проведення контролю суб'єктами контролю умовам функціонування об'єкта контролю, застосування яких дозволяє досягти поставленої мети контролю та розв'язати сформульовані завдання;
- *оперативності контрольних дій*, сутність якого полягає у своєчасному та швидкому плануванні та проведенні контрольного процесу суб'єктом контролю, що сприяє оптимізації фінансових та трудових ресурсів на його проведення;
- *правомірності*, який полягає у наявності підстав для здійснення контролю, а також обов'язковому виконанні контрольних дій суб'єктами контролю у межах регламентованих повноважень;
- *прозорості здійснення контрольних дій суб'єкта*, який проводить контроль, дотримання якого надає можливість суб'єкту – ініціатору або відповідальному за проведення можливість оперативного коригування контрольного процесу з метою недопущення зайвих витрат трудових та фінансових ресурсів;
- *раптовості контрольного процесу для осіб, які формують поточні параметри об'єкта контролю*, дотримання якого забезпечує одержання невикривленої інформації про поточне фактичне функціонування об'єкта контролю;
- *плановості*, дотримання якого зобов'язує суб'єктів контролю планувати власну діяльність в довгостроковому, короткостроковому та поточному періодах, а також за кожним окремо узятим контрольним заходом, що дозволяє надавати оцінку діяльності органів контролю, як в цілому, так і за окремим проведеним контрольним заходом.
- *підконтрольності і підвітності суб'єкта контролю*, що проводить контрольний захід, перед суб'єктом, що його ініціював з метою подальшої оцінки ефективності функціонування суб'єкта контролю, наділеними повноваженнями на проведення контролю, а також забезпечення зворотного зв'язку системи управління інформацією про функціонування об'єкта управління/контролю;
- *регламентації норм діяльності учасника відносин у сфері господарювання*, дотримання якого забезпечує компаративність контролю;
- *регламентації норм контрольних дій суб'єкта контролю*, дотримання якого забезпечує правомірність та оптимальність контрольних дій;
- *превентивності*, який передбачає активну участь суб'єктів контролю у розробці норм господарювання з метою запобігання появи порушень у функціонуванні господарських систем, а також розробки заходів щодо повного усунення виявлених порушень.

Важливе значення для практичного пізнання об'єкта контролю також мають принципи професійної етики суб'єкта контролю, головними з яких є принципи: чесності (сумлінності), конфіденційності, професійної компетентності, належної ретельності, професійної поведінки, які достатньо повно визначені в теорії та практиці аудиту та є актуальними для й внутрішнього контролю.

Поділ принципів внутрішнього контролю за стадіями організації та проведення, а також етики суб'єкта контролю наведений в табл 1.

Таблиця 1 - Принципи контролю як складного поліморфного явища**

№ зп	Назва принципу	ПО*	ПП*	ПЕ*
1	Процесного підходу	+	+	
2	Незалежності	+	+	+
3	Паритетності	-	-	-
4	Розподілу контрольних повноважень	+	+	-
5	Компаративності	+	+	-
6	Концептуальності	+	+	-
7	Достовірності результатів		+	-
8	Об'єктивності	+	+	+
9	Зворотного зв'язку	+	+	
10	Повноти охоплення	+	+	-
11	Релевантності норм господарювання	+	-	-
12	Синергізму системи контролю	+	-	-
13	Самодостатності системи контролю	+	-	-
14	Відповідальності	-	+	-
15	Функціональності	+	-	-
16	Емерджентності	+	-	-
17	Гласності	-	+	-
18	Своєчасності	-	+	-
19	Оптимальності	+	+	-
20	Оперативності	+	+	-
21	Правомірності	+	+	-
22	Прозорість здійснення	-	+	-
23	Плановість	+	+	-
24	Раптовості	-	+	-
25	Підконтрольності і підзвітності	-	+	-
26	Регламентації норм діяльності учасника відносин у сфері господарювання	+	-	-
27	Регламентації норм контрольних дій суб'єкта контролю	+	-	-
28	Превентивності	-	+	-
29	Чесності (сумлінності)	-	-	+
30	Конфіденційності	-	-	+
31	Професійної компетентності та належної ретельності	-	-	+
32	Професійної поведінки	-	-	+

* ПО – принципи організації; ПП – принципи проведення; ПЕ – принципи етики

** - власна розробка автора

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження гносеологічної сутності принципів контролю як виду практичної діяльності дозволило уточнити та сформулювати принципи внутрішнього контролю, дотримання яких є важливим для: удосконалення контрольного процесу на різних стадіях його проведення; удосконалення діючих систем внутрішнього контролю; розвитку деонтології контролю (принципів професійної етики суб'єкта контролю, який безпосередньо здійснює контрольні дії).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виговська Н.Г. Господарський контроль а Україні: теорія, методологія, організація : [монографія] / Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
2. Дрозд І.К. Контроль економічних систем: монографія / І.К. Дрозд. – К. : Імекс-ЛТД, 2004. – 312 с.
3. Дрозд І.К. Державний фінансовий контроль : [навчальний посібник] / Дрозд І.К., Шевчук В.О. – К. : ТОВ «Імекс –ЛТД», 2007. – 304 с
4. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: [монографія] / Є.В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
5. Корінько М.Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація : [моногр] / М.Д. Корінько – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. – 395 с.
6. Нападівська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці [монографія] / Л.В. Нападівська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.
7. Соколов Я.В. Бухгалтерський учет от истоков до наших дней : [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. - М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. - 638 с.
8. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії організації, методології) : [монографія] / Шевчук В.О. - К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. -371с.

УДК 631.15/16.:631.16**УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ:
ТЕНДЕНЦІЇ МОДИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
КОНТРОЛЮ**

*БАРДАШ С.В. - д.е.н., доцент, Київський національний
торговельно-економічний університет*

ОСАДЧА Т.С. - к.е.н., доцент, Херсонський економічно-правовий інститут

Постановка проблеми. Господарська система України, яка складається з економічних систем суб'єктів господарювання, знаходиться в стані трансформації. Нездоланні наслідки проведеної економічної реформи є причинами все нових спроб переосмислити концептуальні основи перетворень, визначення ефективного їх курсу на перспективу. Наприкінці ХХ ст. економіка України зазнала впливу нового потужного світового процесу, який дістав назву глобалізації. Мова йде про соціально-економічний процес, під час якого зникають географічні кордони соціально-економічних і культурних систем, а населення все більшою мірою усвідомлює зникнення цих кордонів. Останніми роками ця концепція стала ще популярнішою у зв'язку з тим, що посилюється взаємозалежність регіонів і розвивається науково-технічний прогрес. Однак відсутність економічної політики інноваційних перетворень та низька ефективність державного економічного контролю залишає національну економічну систему на узбіччі світових економічних змін.

Стан вивчення проблеми. Останніми роками вітчизняними та російськими науковцями проведено багато досліджень з питань доцільності та способів вхо-